

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

3. Оқытудағы интербелсенді әдіс-тәсілдер» Астана «НЗМ»ДББҰ, 2014 48-52 бет,сурет 2 <https://bilimger.kz/120903/>

4. «Формирование коммуникативных умений в контексте уровневых программ курсов повышения квалификации педагогов» АОО НИШ ЦПМ, Астана, 2015 108-120 бет,сурет 3 https://ust.kz/word/tygan_olkem_baga_jetpes_bailygym_ekskyrsiya_sabagyning_jospary-42825.html

ӘӨЖ 502

ГЕОГРАФИЯНЫ ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ

Бахитбек Дана

Dana_bahitbek@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ жаратылыстану ғылымдар факультетінің магистранты,
Ғылыми жетекші – Сапаров Қуат Табылдыұлы
Астана қ., Қазақстан

Адам мен табиғат арасындағы қарым-қатынас мәселесі жаңа туындап отырған мәселе емес, бірақ ХХ ғасырдың екінші жартысында ғана табиғи ортаға антропогендік әсер биосфераның өнімділігі мен адамның өмір сүру жағдайының сапасына қауіп төндірді. Қазіргі уақытта қоғам тұрақты дамудың негізгі факторлары әлемдік қауымдастық қабылдайтын экологиялық қауіпсіздіктің кепілдіктері екенін түсінеді. Сондықтан, ХХІ ғасырдың басында ғалымдар халықтың барлық топтарын қалыптастырудың жүйе құраушы факторына айналатын кең ауқымды экологиялық білім беруді қолдану қажеттілігіне күмән келтірмейтіні заңды [1].

Экологиялық білім қоғам мен табиғат қатынастарын үйлестірудің басым бағыты ретінде танылды. Экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған шаралар арасында білім берудің жетекші рөлін мойындау біздің еліміздегі және шетелдегі нормативтік құжаттарда көрініс тапты.

2021 жылғы 2 қаңтарда қабылданған Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексіне сәйкес экологиялық білім беру мен ағартудың мақсаты тұрақты даму қағидаттарына негізделген азаматтардың белсенді өмірлік ұстанымын және қоғамдағы экологиялық мәдениетті қалыптастыру болып табылады[2].

«Экологиялық сауатсыздықты» жою ісінде жалпы білім беретін мектеп ерекше рөл атқарады, өйткені мектеп қабырғасынан барлық әлеуетті табиғат пайдаланушылар өтеді. Қоғам мен табиғат арасындағы қарым-қатынастың шиеленісуіне байланысты экологиялық білімнің өзектілігі барлық белгілі ғылым салаларында көрініс табады. Мектептегі география пәні, оның мазмұны география ғылымының негіздерін көрсетеді, басқа оқу пәндерінен табиғатты, қоғамды және олардың қарым-қатынастарының сипатын зерттеуге кешенді көзқараспен ерекшеленеді. География жаратылыстану және әлеуметтік-экономикалық білімді біріктіретін мектеп пәндерінің бірі. Мұның бәрі мектепте оқытылатын география экологиялық білім беру мен тәрбиелеу мақсаттарына жету үшін айтарлықтай әлеуетке ие деп айтуға мүмкіндік береді[3].

Экологиялық білім мен тәрбие қоғамның экологиялық әл-ауқатының негізі болып табылады және көптеген ғылымдардың жетістіктерін пайдаланатын жаратылыстану және әлеуметтік білімнің ерекше дамып келе жатқан жүйесін білдіреді. Табиғаттың сұлулығына деген құштарлық-бұл адамның, әсіресе балалардың табиғи қажеттілігі. Егер біз жас ұрпақтың тек тұтынушы емес, жауапты, парасатты азамат болып өскенін қаласақ, олардың толыққанды экологиялық тәрбиесі мен білімі үшін қолдан келгеннің бәрін жасайтын кез келді. Демек, экологиялық білім мен тәрбие-бұл адам мен қоғамның қоршаған ортаға

қатынасының сапалық параметрлерін өзгертуге арналған мақсатты педагогикалық қызмет саласы [3,4].

Мектепте біз экологиялық мәдениеттің қалыптасуына ықпал етуіміз керек. Мектеп қабырғасында адам табиғаттағы өз орнын, оған деген қарым-қатынасының салдары үшін жеке жауапкершілік сезімін сезінетінін түсінеді. Мұнда экологияны қоршаған ортаға, өз үйіне және жеке өз басына деген этикалық қатынас ретінде қарау керек.

Экологиялық білім берудің алғашқы тұжырымдамасын жасаған белгілі ғалым И. Д. Зверев экологиялық білім оқушыларға педагогикалық мақсатты түрде әсер етуді көздейді, оның барысында олар қоғам мен табиғаттың өзара әрекеттесуінің ғылыми негіздерін игереді, табиғи және өзгерген ортаға әсерді оңтайландыру бойынша қолданбалы білімді, практикалық дағдыларды игереді деп есептеді.

С. В. Алексеевтің пікірінше, экологиялық білім-бұл «қоршаған орта мен қоғамның эволюциясы ретінде адамзаттың тұрақты дамуын, қоршаған әлеуметтік-табиғи ортаға жауапкершілікпен қарауды қамтамасыз ететін ғылыми және практикалық білім мен дағдылар жүйесін, құндылық бағдарларын, мінез-құлқы мен іс-әрекетін қалыптастыруға бағытталған адамның экологиялық мәдениетінің үздіксіз процесі». Қазіргі уақытта адам-табиғат-қоғам жүйесіндегі шиеленіскен Қайшылықтар экологиялық білім беруді дамытудың жаңа стратегиялық жолдарын іздеуді қажет етеді.

Экологиялық білім беру жүйесінің өзегі ретінде А. Н. Захлебный өзара байланысты төрт компонентті бөліп көрсетеді [5]:

Ғылыми-танымдық;

Құндылық;

Нормативтік;

Практикалық жұмыс.

Ғылыми-танымдық компонент заттар мен құбылыстардың қасиеттерін, олардың әртүрлілігін, олардың арасындағы байланысты ашатын материалмен ұсынылуы мүмкін.

Құндылық компоненті оқушыларға зерттелетін объектілердің табиғат пен адам өміріндегі әр түрлі маңыздылығын ашуға арналған.

Нормативтік компонент адамның мінез-құлқы мен оның табиғи және әлеуметтік ортадағы іс-әрекетінің ережесін (нұсқамалары мен тыйымдарын) реттейді.

Практикалық жұмыс экологиялық білім беруде маңызды рөл атқарады. Практикалық іс - әрекет-қарым-қатынастың түпкілікті нәтижесі, дамып келе жатқан сана мен сезімнің өлшемі [6].

Психологтардың көзқарасы бойынша қоршаған ортаға деген көзқарас адам психикасының эмоционалды интеллектуалды және ерікті салаларының өзара әрекеттесу процесінде қалыптасады. Тек осы жағдайда жеке тұлғаның психологиялық көзқарастарының жүйесі қалыптасады. Демек, экологиялық білім беру міндеттерін іске асыру тек білім беру мазмұнын ғана емес, сонымен қатар оқыту формалары мен әдістерін де қайта қарауды талап етеді. Оқытудың осындай әдістеріне, формаларына және әдістемелік әдістеріне артықшылық беру керек [7,8,9]:

- оқушылардың қоршаған орта туралы білімдерін үнемі толықтыруға ынталандыру (сабақтар - іскерлік немесе сюжеттік-рөлдік ойындар, сабақтар-конференциялар, әңгімелер, оқушылардың баяндамалары мен викториналар);

- шығармашылық ойлауды дамытуға ықпал ету, адамның табиғатқа әсер ететін іс-әрекетінің салдарын болжай білу (бұл зияткерлік дағдыларды қалыптастыруды қамтамасыз ететін әдістер: талдау, синтез, салыстыру, себеп-салдарлық байланыстарды орнату; бұл сонымен қатар дәстүрлі әдістер: әңгімелесу, бақылау, тәжірибе, оқушылардың танымдық іс-әрекетінің эвристикалық сипаты басым зертханалық жұмыс);

- зерттеу дағдыларын дамытуды қамтамасыз ету, экологиялық тұрғыдан орынды шешімдер қабылдауға және жаңа білім алуға үйрету;

- оқушыларды жергілікті және өңірлік маңызы бар қоршаған орта проблемаларын шешу бойынша практикалық қызметке тарту (сирек кездесетін және жойылып кету қаупі

төнген түрлерді анықтау, экологиялық соқпақты ұйымдастыру, табиғатты жойылудан қорғау, тұратын аудандардағы қауіп факторларын анықтау).

Мектептің география курсының мазмұны оқушылардың экологиялық біліміне ықпал етеді, бұл үшін үлкен мүмкіндіктер бар. Оқыту жүйесінде экологиялық білім үздіксіз және мақсатты процесс сипатында болуы керек, оның мақсаты әр адамды экологиялық сауатты ету.

Оқушылардың қоршаған ортаға географиялық және геоэкологиялық ақылға қонымды қатынасын қалыптастыру-XXI ғасырдағы мектеп тәрбиесі мен білім берудің маңызды міндеті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Weiss D.J.(Ed.) «New Horizons in Testing: Latent Trait Test Theory and Computerised Adaptive Testing». N - Y., Academic Press, 2005.
2. Кречетов И.А., Романенко В.В. Реализация методов адаптивного обучения // Вопросы образования. 2020. №2.
3. Современные образовательные технологии: учебное пособие / под ред. Н. В. Бордовской. М.: КНОРУС, 2011. 432 с.
4. Интернет-ресурс <https://vuz24.ru/news/fakty-i-sobytiya/gejmifikaciya-v-obrazovanii-vidy-komponenty-primery>
5. Государственная программа развития системы образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы (Указ Президента РК №1118 от 7.12.2010г).
6. Тихомирова Н.В. Глобальная стратегия развития smart-общества. МЭСИ на пути к Smart-университету. – Режим доступа: [http:// smartmesi.blogspot.com/2012/03/smart-smart.html](http://smartmesi.blogspot.com/2012/03/smart-smart.html)
7. Экологическое образование в школе: концепция. — М.: Моск. центр межнац. и сравнит. образования, 1994. — 32 с.
8. Быховский А.В. Экологическое образование: Проблемы и процессы современного развития. — М., 1996. — 129 с.
9. Васильев С.В. Экологическое образование школьников при обучении географии: Монография. — СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 2003. — 91 с.

ӘӘЖ 911.2:81'373(574)

МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫНЫҢ ШӨЛ ЗОНАСЫНДАҒЫ ТОПОНИМДЕР БІРЛЕСТІГІ

Балғабай Әйгерім Қуанышқызы

Қонысжан Дана Қайрбекқызы

aeginbaeva@mail.ru

«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ҚеАҚ, Астана қ., Қазақстан
«6В05209 – География» білім беру бағдарламасының 4 курс студенттері
Ғылыми жетекші – PhD, «Физикалық және экономикалық география»
кафедрасының доценті м.а. Егинбаева А.Е.

Маңғыстау облысы ХХ ғасырдың 70 жылдарында құрылған. Бұрында «Маңғышлақ» деген аты болған. Бұл өлке ХХ ғасырдың 80 жылдары таратылып, кейін 1990 жылы қазіргі атауымен қайтадан облыс болып құрылды. Маңғыстау еліміздің оңтүстік батысындағы ірі аймақтардың бірі (сурет 1). Жалпы көлемі 16,7 млн га, оның 12,7 млн га жайылымдық жерлер болып есептелінген [1]. Экономикалық қатынас тұрғысынан алғанда өлкенің орналасуы жағынан өте тиімді. Облыстың батысын және терістігін теңіз қоршап жатыр, ал оңтүстігінде Түрікменстанмен, оңтүстік шығысында Қарақалпақстанмен, солтүстігі мен